

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

A fegyverek egyenlőségének elve az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*

Alapvető tétel, hogy valamennyi (modern) büntetőeljárás rendszer végső célja (és ezen belül a lefolytatott büntetőeljárások feladata) az *igazság* szolgálata.¹ Amíg azonban az igazság fogalma és természete bizonytalanságok forrása mind az elmélet művelői, mind a gyakorlati szakemberek számára², addig abban általános egyetértés uralkodik, hogy az igazság feltárását végig a *tisztességes eljárás elve* kell hogy áthassa.³

A tisztességes eljáráshoz való jognak általánosan elismert lényegi eleme a *fegyverek egyenlőségének elve*, amely a büntetőeljárásban azt garantálja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.⁴ Előrebocsátom azonban, hogy az elv nem jelenti minden esetben a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképp megköveteli, hogy a védelemnek a váddal összevethető súlyú jogosítványai legyenek.⁵

A hazai büntetőeljárásokban is megjelenő és dogmatikai kérdéseket feszegető fegyverek egyenlőségének elve kiolvasható az Emberi jogok európai egyezményének (a továbbiakban: egyezmény vagy EJEE) tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből.⁶ Az egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, így annak tartalmát az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (a továbbiakban: bíróság vagy EJEB) tölti ki tartalommal.

Jelen tanulmányban a fegyverek egyenlőségének elvét az EJEB joggyakorlatán keresztül mutatom be, azzal a megszorítással, hogy a terminológiai kérdéssel – azaz hogy fegyverek egyenlőségének elvéről és/vagy ügyfélegyenlőségről beszélünk-e a büntetőeljárásokban – nem foglalkozom, azt az EJEB gyakorlatára figyelemmel a fegyverek egyenlősége elveként használok.⁷ A tanulmányban arra keresem a választ, hogy 1. a fegyverek egyenlőségének elve csak a büntetőeljárásokban alkalmazható princípium-e; 2. a büntetőeljárásokon belül annak valamennyi szakában érvényesül-e a doktrína (a két kérdést *A fegyverek egyenlőségének hatóköre* című alcím alatt tárgyalom); 3. miként

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-ÚNKP-16-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

lehet a büntetőeljárásokban szűkebb és tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elvéről beszélni, azok mit foglalnak magukban.

A fegyverek egyenlősége elv hatóköre

Tág perspektívájú vizsgálat

A hatókör vizsgálatánál a kiindulópontom az, hogy a bíróság gyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv szűkebb és tágabb értelemben vizsgálható a *büntetőügyekben*.⁸ Noha e kérdéssel részletesen a tanulmány későbbi részében (*A fegyverek egyenlőségének elve a büntetőeljárásokban* című fejezetben) foglalkozom, előzetesen kiemelés érdemel, hogy szűkebb értelemben a terheltnek (az egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúihoz, és kieszközhessen a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját foglalja magában.

Az egyezmény 6. cikk 3. bekezdésének szövegezése alapján a fegyverek egyenlőségének elve *látszólag a büntetőeljárásokra korlátozódik*. Ez azonban csak látszólagos, mert a bíróság joggyakorlata 1979 óta⁹ töretlen abban, hogy egyes büntetőeljárásokra szignált követelményeket analóg módon a *polgári ügyekben is érvényesíthetőnek* tekint. Az vitathatatlan, hogy még a bíróság sem jogosult az egyezmény szövegének áthágására, így azt nem jelentheti ki, hogy a 6. cikk 3. bekezdésének egyes rendelkezései a polgári ügyekre is vonatkoznak. Azonban annak semmi akadálya nincs, hogy a 6. cikk 1. bekezdésében szereplő „tisztességes tárgyalás” fogalmába polgári ügyek esetén is beleértse indokolt esetben a fegyverek egyenlőségének követelményét. Azaz a felperes és alperes közötti vitában az eljáró hatóság feladata az esélyegyensúly fenntartása (egyik fél se kerülhessen indokolatlanul hátrányosabb helyzetbe a másikhoz képest)¹⁰, ennek hiányában ugyanis a bíróság elmarasztalja az érintett államot a 6. cikk megsértése miatt.¹¹

A bíróságnak széles körű joggyakorlata alakult ki a polgári eljárásokban (pontosabban: a büntetőeljárásokon kívüli) fegyveregyenlőség alkalmazhatóságával kapcsolatban. Így – kutatásaim alapján – vizsgálja az EJEB a *polgári ügyekben* a fegyveregyenlőség kérdését a) az „észrevételezési jog” gyakorlása¹²; b) a határozatok kézbesítése¹³; c) a tanúkihallgatások indítványozása¹⁴ és bíróság által kirendelt szakértő működése¹⁵; d) a bírósági tárgyaláson és ta-

nácskozáson való jelenlét¹⁶; e) a perköltségek viselése (tipikusan ügyész általi meg nem térítése)¹⁷ vonatkozásában. A fegyveregyenlőtlenség speciális megnyilvánulása polgári ügyekben az, amikor az állam az ellene indított kártérítési per során olyan jogszabályi rendelkezést hoz, amely a per kimenetelét a javára megváltoztatja.¹⁸ Noha az EJEB „polgári ügyeknek” tekinti az összes büntetőeljáráson kívüli eljárást a 6. cikk vonatkozásában, nem szabad megfélemednünk arról, hogy az EJEB által felállított kategóriába a hagyományos értelemben vett polgári eljárásokon kívül a *közigazgatási eljárások* is beletartoznak, ahol a fegyverek egyenlősége követelményének szintúgy érvényesülnie kell.¹⁹ *Összegzően* megállapítható, hogy a bíróság a büntetőeljárásokon kívüli ügyekben – különösen a hagyományos értelemben vett polgári eljárásokban – a fegyverek egyenlőségének elvéhez általában véve a *kontradiktórius eljárás* értelmezésével jut(ott) el.²⁰

Az a felismerés, hogy az egyezmény szövegezése ellenére – 6. cikk 3. bekezdés d) pont – a fegyverek egyenlőségének követelménye nem csak a büntetőeljárásokban érvényesül, azt látszik megerősíteni, hogy az *alapjogi garanciákat* (így a fegyverek egyenlőségének elvét) nem lehet csak a szakjogági oldal felől definiálni, ellenkező esetben ugyanis a garancia jelentőségét vesztené. A garanciáknak önálló (materiális) jelentéstartalmuk van, ebből adódik, hogy a fegyverek egyenlősége elv hatókörvizsgálatánál tágabb értelemben – az egyezmény 6. cikk 1. bekezdésére visszautalva – vizsgálható a büntetőeljárások mellett, a polgári, sőt a közigazgatási eljárásokban. A princípium hatóköre szűk értelemben az egyezmény 6. cikk 3. [d] pont] és 1. bekezdése alapján már a büntetőeljárásokra fókuszál, a továbbiakban a tanulmányban e kérdéseket vizsgálom meg.

Szűk perspektívájú vizsgálat

Szorosabb értelemben (hatókör szűk perspektívájú vizsgálata) a fegyverek egyenlőségének elve tehát a büntetőeljárásokban értelmezhető. Felvetődik azonban a kérdés, hogy vajon *a büntetőeljárás valamennyi szakaszában érvényesül*, érvényesíthető-e az elv.

A kérdés megválaszolásánál a kiindulópontom az, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot deklaráló EJE 6. cikket *common law* befolyással szövegezték meg, ami megmutatkozik egyebek közt ott is, hogy az egyezmény szövege valójában ’tisztességes tárgyalásról’ szól. A büntetőeljárások dinamikus részében azonban a tárgyalás csupán egy rész, szakasz (nem degradálva annak jelentőségét), a tisztességesség követelményének azonban az eljárás

egészében érvényesülnie kell. Amennyiben ugyanis az előkészítő szakaszban (nyomozási és 'ügyészi' szak) a tisztességes eljárásnak az elemei legalább értelemszerűen nem érvényesülnek, nagy a valószínűsége, hogy a tárgyalás kifogásolhatóvá válik.²¹

Az EJEB felismerte ezt, így *kiszélesítette a tisztességes eljáráshoz való jog hatókörét* a bírósági tárgyalásokat megelőző szakaszokra is. A hatókör kiszélesítésének oka egyfelől az volt, hogy a büntetőeljárás egységes egészet alkot, ami a nyomozással kezdődik és a jogerős ítélettel ér véget, így a 6. cikk követelményei annak teljes tartamára kell hogy vonatkozzanak.²² A kiszélesítés oka másfelől az a felismerés volt, hogy amíg az angolszász típusú jogrendszerben a beszerzett bizonyítékokat a bíróság előtt mutatják be először, addig a kontinentális típusú büntetőeljárásokban már korábban, a nyomozási szakban megtörténik a bizonyítékok beszerzése, esetleg bemutatása (ezt a bírósági szakban ismét bemutatják), itt szintén érvényesülnie kell a tisztességes eljáráshoz való jognak és annak részjogosítványainak.²³

Mivel a *fegyverek egyenlőségének elve* a tisztességes eljáráshoz való jog általánosan és nem vitatottan elismert *lényegi eleme*²⁴, így a fegyverek egyenlőségének doktrínája is *az egész büntetőeljárásban érvényesülő elv* (hatókörre nem csak a bírósági szakra korlátozódik).²⁵ Mindamellet azt is meg kell jegyezni, hogy a büntetőeljárások előkészítő szakaszában – a nyomozások során – a nyomozás feladatainak teljesíthetősége miatt a fegyverek egyenlőségének elve csak korlátozásokkal érvényesülhet.²⁶ E korlátokat azonban a tagállami eljárási törvényeknek kell rögzíteniük úgy, hogy körülbástyázzák egyéb eljárási garanciákkal.²⁷

A fegyverek egyenlőségének elve a büntetőeljárásokban

A fegyverek egyenlőségének elve – mint ahogy arról már volt szó – kiolvasható az Emberi jogok európai egyezményének tisztességes eljárásról szóló 6. cikkéből. Az egyezmény azonban csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, azt az EJEB tölti ki tartalommal.

Közismert, hogy a strasbourgi jog összességében klasszikus angolszász típusú esetjognak tekinthető, ahol a szabály (az egyezmény) ismerete önmagában semmit sem ér a bíróság joganyagának ismerete nélkül. Ez a joganyag azonban szükségképpen nem állandó, hanem az évek múlásával maga is változik – *evolucionista jellegű változás*; nem egyszer éppen a korábbi joggyakorlattal ellentétes irányba – *revolucionista jellegű változás*.²⁸ A fegyverek

egyenlősége elvének vizsgálatánál inkább az evolucionista változás mutatható ki.

A bíróság mára kirajzolódott joggyakorlata alapján a fegyverek egyenlősége elv *szűkebb és tágabb értelemben vizsgálható a büntetőeljárásokban.*²⁹ A két értelmezés közötti közös nevező az lesz, hogy a fegyverek egyenlőségének elve szoros kapcsolatban van a bizonyítással. Noha az egyezmény nem ad eligazítást a tekintetben, hogy a részes államok hogyan alakítsák ki a bizonyítási jog szabályait, az kétségtelen, hogy a büntetőper lelke – a bizonyítás minőségének értékelése – a bíróság kompetenciájába tartozik.³⁰ Így az mind a szűkebb, mind a tágabb értelmezésnél megjelenik.

Mielőtt azonban e kétféle értelmezést bemutatom, röviden kitérek arra, hogyan jelent meg az elv az EJEB joggyakorlatában.

*A fegyverek egyenlősége elv kialakulása
az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága joggyakorlatában*

A büntetőeljárású felek közötti egyenlőség kérdésével az *Emberi Jogok Európai Bizottsága* (a továbbiakban: bizottság) már az 1950-es évek végén elkezdett foglalkozni. A fegyverek egyenlőségének elvére való első hivatkozásra 1959-ben a *Szwabowicz v. Sweden*-ügyben került sor: „*A tisztességes eljárás-hoz való jog azt jelenti, hogy a polgári-, valamint a büntetőeljárásokban a felek ésszerű lehetőséget kell, hogy kapjanak arra, hogy a saját érveiket a bíróság előtt ugyanolyan feltételekkel jelenthessék ki, mint az ellenérdekű felek.*”³¹ Az 1960-as években a bizottság további ügyekben vizsgálta a doktrínát, így az *Ofner és Hopfinger v. Austria*-ügyben (1962) és a *Pataki és Dunshirn v. Austria*-ügyben (1963).

Bár időben később volt, mégis érdemes a *Pataki és Dunshirn v. Austria*-üggyel kezdeni, amelynek lényege szerint az ügyészség fellebbezést nyújtott be a kérelmezőkkel (terheltekkel) szemben meghozott bűnösséget megállapító ítélet ellen. A fellebbezést elbíráló tanácsülésen az ügyész jelen volt, azonban a kérelmezők védői nem, azaz csorbult a kérelmezők képviselőihez való joga. Mi több, az ügyésznek tanácsülésen arra is lehetősége volt, hogy a fellebbezéssel kapcsolatos álláspontját kifejtse. A fellebbezési eljárás következtében mindkét kérelmezővel szemben súlyosabb ítéletet hozott a bíróság. A bizottság úgy ítélte meg, hogy sérült a kérelmezők büntetőeljárásban való képviselőihez való joga, és ezzel együtt először fogalmazta meg az *'inequality'*-t, azaz azt, hogy egyenlőtlenséget vélt felfedezni a büntetőeljárásban a képviselőihez való jog kapcsán. A sérelemmel kapcsolatban kifejtette, hogy ez összeegyeztethetetlen

a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmával.³² Az ügy jelentőségét mutatja, hogy a bizottság ebben az ügyben használta először a fegyverek egyenlősége kifejezést.³³

Az *Ofner és Hopfinger v. Austria*-ügyben – amely a Pataki és Dunshirn-ügyhöz hasonló alapproblémából indult ki – a bizottság úgy tartotta, három lényegi elem vizsgálatával adható válasz arra kérdésre, hogy vajon érvényesült-e a „fegyverek egyenlősége” az adott ügyben. Ezek az elemek egymás utáni sorrendben: 1. az ügyész szerepe a büntetőeljárársban sokkal inkább a törvények tiszteletének szavatolása (azaz a magyar büntetőeljárás-jogi terminus használatával: a materiális védelem ellátása), mintsem a vádlott felelőségre vonásának biztosítója; 2. az ügyészi meghallgatás körülményeinek tisztázása; 3. megfelelően alkalmazták-e a súlyosítási tilalom szabályait.³⁴ A bizottság a vád és a védelem fellebbezési eljárásban való jogainak hosszas vizsgálata után megállapította, hogy jelen ügyben nem sérült az egyenlőség elve, ugyanis betartották a súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezéseket.³⁵

Az *Emberi Jogok Európai Bírósága* először 1968-ban, a *Neumeister v. Austria*-ügyben rendelkezett a fegyverek egyenlőségének elvéről, azt már a tisztességes eljáráshoz való jog egyik összetevőjeként, lényegi elemként definiálva.³⁶ Ezt követően a bíróság (és a bizottság) esetről esetre fejlesztette tovább az elv tartalmát. A továbbiakban e fejlesztés eredménye szerint a szűkebb és a tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elvét veszem górcső alá.

A szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve

Szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve a terheltnek (az egyezmény szövege alapján: bűncselekménnyel gyanúsított személynek) azt a jogát jelenti, hogy „kérdéseket intézzen vagy intézhessen a vád tanúihoz, és ki-
eszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják”. Azaz szűkebb értelemben a fegyverek egyenlőségének elve az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontját foglalja magában: a tanúkihallgatás kérdéskörét érinti.³⁷ (Zárójelben megjegyzendő, hogy itt is csak az egész eljáráshoz képest vizsgálhatók az állítólagos egyezményesértékek, így egy-egy kiragadott momentumnak akkor lesz üggydöntő jelentősége, ha önmagában is alkalmas az eljárás tisztességének megkérdőjelezésére.)

Fogalmi alapvetések

Előljáróban leszögezendő, hogy e ponttal kapcsolatban *csak a terhelt (védelem oldala) hivatkozhat az egyezmény sérelmére*, így más büntetőeljárás alany – például a magánfél – már nem.³⁸ A kialakult joggyakorlat szerint azonban a terhelt sem hivatkozhat rá (a tanúk általa ki nem hallgathatóságára), ha ezt a helyzetet saját maga idézte elő.³⁹ A védelemnek kifejezetten utalnia kell arra, ha sérelmezi valamely tanú meg nem idézését, általa való ki nem hallgathatóságát. Így a bíróság a *Pullar v. the United Kingdom*-ügyben kifejtette, hogy nem ütközik a fegyverek egyenlőségének elvébe az, ha a tanúnak a vád által előterjesztett írásos vallomását is a per anyagává teszi a bíróság, feltéve, hogy a védelem oldalának megvolt rá a lehetősége, hogy kérje a tanú megidézését és kihallgatását, ezzel a jogával azonban nem élt.⁴⁰ A tanú kihallgatásával kapcsolatos terhelti jogok nem abszolútak, a bíróság kialakult joggyakorlata szerint „*az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanúk meg nem idézése*” vezet(het) egyezmény sértéshez.⁴¹ Ezt („*az igazság kiderítése szempontjából nélkülözhetetlen tanú*”) azonban a terheltnek bizonyítania, legalábbis valószínűsítania kell a bíróság előtt (az önmagában tett hivatkozás tehát nem elegendő).⁴²

Első olvasatra a szűkebb értelmezés szerint a fegyverek egyenlőségének elve szűk körben alkalmazható, hiszen az csak a tanúkra, tanúvallomásokra vonatkozik. A bíróság azonban *a tanú fogalmát kiterjesztő módon értelmezi*.⁴³ Így a bíróság gyakorlatában – a d) pont alkalmazhatósága szempontjából – az a személy is tanúnak minősül, akit a nemzeti jog eredetileg nem annak minősített, továbbá a terhelt vonatkozásában a terhelttárs is, akár együtt tárgyalják az ügyüket, akár elkülönített eljárás keretében.⁴⁴ Hasonlóan *kiterjesztő értelemben* használja a bíróság *a tanúvallomás fogalmát* is. Tanúvallomásnak minősül ugyanis lényegében minden olyan verbális megnyilvánulás, amelyet a nemzeti bíróságok az ügy elbírálása során felhasználnak. E körben azt sem tartja szükségesnek az EJEB joggyakorlata, hogy a tanú személyesen megjelenjen a nemzeti bíróság előtt⁴⁵, a nyomozás idején tett vallomásának felolvasása is tanúvallomásnak minősül, feltéve, hogy az ítélezésnél ezt is felhasználják bizonyítási eszközként.⁴⁶ Sőt a bíróság olykor *dokumentumokra* is kiterjeszti a tanúvallomás fogalmát. Jól példázza ezt *Dowsett v. the United Kingdom*-ügy, amelyben a bíróság megállapította a fegyverek egyenlősége elvének sérelmét, és így elmarasztaló ítéletet hozott azon körülmények alapján, hogy az emberölési ügyben a hatóságok lényeges dokumentumokat elhallgattak a védelem előtt mind az első-, mind a másodfokú eljárásban, ame-

lyek hiteltérdeplőségét így a védelem kifogásolni nem tudta.⁴⁷ Álláspontom szerint a dokumentumokra való kiterjesztés átmenet lehet a szűkebb és tágabb értelemben vett fegyveregyenlőség között. A nem egyértelmű „rendszerintani besorolás” abból ered, hogy a szűkebb értelemben vett „vád tanúi”-nak fogalmát – ahogyan hirdeti a bíróság az ítéleteiben – nem lehet szűkítően értelmezni, azaz abba adott esetben a dokumentum is beleférhet; azonban a tág értelemben vett fegyveregyenlőségben szereplő „ügy megismeréséhez való jogosítványok egyenlősége” is értelemszerűen magában foglalja azt, hogy a releváns dokumentumokat az ügy irataihoz kell csatolni, és lehetővé kell tenni a védelem számára azok megismerését. Nézetem szerint az ilyen eseteket indokoltabb lenne a tágabb értelemben vett fegyveregyenlőség kérdéséhez sorolni.

E ponton (tanú, tanúvallomás meghatározása) érdemes röviden kitérni arra, hogy vajon *a szakértő, a szakértői vélemény szubszumálható-e a 6. cikk 3. bekezdés d) pontja alá*. A bíróság következetes gyakorlata alapján a szakértőket csak akkor tekinti a d) pont hatálya alá tartozónak, ha a szakértő tényleges eljárási szerepe „nagyfokú hasonlóságot” mutat a tanúéval, némely esetben azonban az „ügy összes körülményei alapján” sorolja a d) pont alá.⁴⁸ Más esetekben (például a nemzeti bíróság nem vonja be az eljárásba a vádlott által megjelölt szakértőt, vagy nem szakértőként, hanem „csak” tanúként hallgatja ki⁴⁹) a bíróság a 6. cikk 1. bekezdése (a tisztességes eljárás) szempontjából bírálja el a szakértővel kapcsolatos ügyet.⁵⁰ Itt is fontos azonban megjegyezni, hogy a terheltnek (védelemnek) nem alanyi jogon jár a „bármely kérdésben bármely szakértőtanú” kihallgatása.⁵¹

A szűkebb értelemben vett fegyveregyenlőség elmei

Stefan Treschel szerint az egyezmény szövege alapján a szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve három egymással összefüggő, mindezzel együtt azonban jól elhatárolható elemből áll: 1. a terhelt jogosult arra, hogy a terhelt tanúkhöz kérdést intézzon vagy intéztessen; 2. a terhelt jogosult arra, hogy mentő tanúk jelenlétét és kikérdezését kikényszeríthesse; 3. a terheltet a vádlóval egyenlő jogok illetik a tanúk megjelenésének kikényszerítése és kikérdezése vonatkozásában.⁵²

A három elem közül az elsőnek van a legtermékenyebb esetjoga. *A terhelt tanúk kikérdezésének joga* (első elem) eredendően abból a megfontolásból került az egyezmény szövegébe, hogy az segítheti a döntéshozót a tanú sza-

vahihetőségének és vallomása megbízhatóságának megítélésében, végső soron az igazság megállapításában. *Bárd Károly* rámutatott arra, hogy ez az indok mára már „veszített erejéből”, azonban az vitathatatlan, hogy a tanú kikérdezéséhez való jog immanens része a fegyverek egyenlősége elvének.⁵³ Jóllehet ismerik ezt a részes államok is, azonban számtalan *nemzeti jogrend próbál megállapítani kivételeket a terhelő tanúkkal való úgynevezett konfrontáció joga alól*. Bárd Károly csoportosítását alapul véve a bíróság elé kerülő ügyekben a kivételek két köre fogalmazható meg.⁵⁴

Egyik csoportba azon esetek tartoznak, amelyekben *nem anonim tanúk vallomása alapján ítélték el a terheltet*, azaz ismerte ugyan a tanúkat a terhelt, de a kihallgatásukkor nem lehetett jelen, így szavahihetőségüket sem volt lehetősége kétségbe vonni, megingatni. Ezen csoporton belül három alcsoportot alkotható. Egyfelől, ha a sértett vagy társtettességben elkövetett bűncselekmény esetében a terhelttárs nyomozási szakban tett vallomásán alapul a bűnösséget megállapító ítélet és őt a bírósági szakban nem lehetett kihallgatni, mert nem jelent meg; másfelől, ha az eljárási törvényben biztosított mentességi jogával élt a tanú és őt ezért nem lehetett kihallgatni a bírósági szakban; harmadsorban, ha a tanú kihallgatására a nyomozási szakban sor került, de a bírósági szakban már nem, helyette más vallomására alapozták a bűnösséget megállapító ítéletet.

Az első alcsoportba tartozó esetekben feltétel az elmarasztaló ítélethez az, hogy kizárólag a nyomozási szakban kihallgatott személy (sértett, terhelttárs) vallomásán alapult a bűnösséget megállapító ítélet⁵⁵, akit a bírósági szakban már nem hallgattak ki, akihez a védelem oldala kérdéseket nem tudott intézni.⁵⁶ Így a *Delta v. France*-ügyben a terhelő tanúvallomást tevő tanúkat megidézték ugyan a bírósági tárgyalásra, azonban azon nem jelentek meg, a bíróság távolmaradásuk ellenére (bármiféle eljárás rendjét fenntartó kényszerintézkedés alkalmazása nélkül) ítéletet hozott, és a kihallgatásukra még a jogorvoslati szakban sem került sor.⁵⁷ Hasonlóképpen elmarasztaláshoz vezet, ha a (vádon alapuló) terhelttárs vallomásának megkérdőjelezésére nem nyílik módja sem a terheltnek, sem a védőjének.⁵⁸ A konfrontáció lehetőségének megteremtése alól az sem mentesíti az érintett tagállami bíróságot, ha az illető terhelttárs megtagadta a bíróság előtt a vallomástételt, és így a korábban megtett vallomását vették figyelembe.⁵⁹

A második alcsoportba tartozó esetek iskolapéldájaként lehet felhozni az *Unterpertinger v. Austria*-ügyet, ahol a nemzeti bíróság a terheltet a bántalmazott feleségének és lányának – mint tanúknak – a nyomozási szakban tett vallomása alapján ítélte el. A hozzátartozók ugyanis a bírósági szakban már

éltek a vallomásmegtagadási jogukkal, így vallomást nem tettek, a bíróság pedig az osztrák joggyakorlatnak megfelelően a nyomozó hatóság előtt tett nyilatkozatukat okiratként felolvasás útján a tárgyalás anyagává tette, és a bűnösséget megállapító ítéletét erre alapozta. Az EJEB hangsúlyozta, hogy nem önmagában a nyomozás során készített okiratok felolvasása kifogásolható, hanem az, hogy kizárólag olyan tanúk vallomásán alapult az elítélés, akiknek a szavahihetőségét a védelemnek a büntetőeljárás egyetlen szakaszában sem volt lehetősége megingatni.⁶⁰ Ezzel szemben az *Asch v. Austria*-ügyben (ahol hasonló volt a történeti tényállás: bántalmazott hozzátartozó bírósági szakban élt a vallomás-megtagadási jogával, és a nyomozás során tett vallomását felolvasták) nem hozott marasztaló ítéletet a bíróság, mert a terhelt elítélése nem csak ezen a vallomáson alapult.⁶¹

A harmadik alcsoportban tipikusan kiskorú sértett sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény esetén a kiskorú sértett nyomozás során tett tanúvallomásának a megbízhatóságának ellenőrzésétől fosztották meg a terheltet a bíróság esetjoga alapján.⁶² Így például a *P. S. v. Germany*-ügyben a szexuális bűncselekmény elkövetését a sértett édesanyja és a sértettet kihallgató nyomozó vallomására alapozta a nemzeti bíróság, amely azon a ponton egyezmény-sértő volt, hogy a terheltet megfosztották a terhelő tanútól (kiskorú sértettől) való kérdezés jogától.⁶³ A bíróság e tárgykörben született esetjoga alapján – osztva *Grád András* és *Weller Mónika* véleményét – ahhoz, hogy a részes államok elkerüljék az elmarasztalást a kiskorú sértettek bírósági meghallgatásának teljes hiányával kapcsolatban, ajánlott egyfelől a kiskorú sértett nyomozási szakban tett vallomását videóra rögzíteni és azt a tárgyaláson a terheltnek bemutatni⁶⁴, másfelől pedig a gyermek bírósági meghallgatásának „kontraindikált voltára” legalább egy szakértői véleményt beszerezni.⁶⁵

A bíróság elé kerülő ügyek *másik csoportjába* azok az esetek tartoznak, amikor (csak) *anonim tanúk vallomásának felhasználásával ítélik el a terheltet*. Az anonim tanúvallomások problematikája inkább a kontinentális tárgyalási modellt követő tagállamok sajátja, ahol a bűnüldözés hatékonyságát, a tanúk védelmét így látják megoldhatónak – ellentétben az angolszász tárgyalási modellt követő államokkal, ahol a közvetlenség elve csak kivételesen törhető át, már alkotmányos elvnek minősül (ennélfogva a tanúkkal való konfrontáció joga is)⁶⁶, így ott általában büntetőeljárásen kívüli eszközökkel igyekeznek a tanúvédelmet biztosítani. Az anonim tanúvallomásokkal kapcsolatos EJEB-döntések száma szinte már megszámlálhatatlan, annak a 6. cikk 3. bekezdés d) pontján belül speciális joggyakorlata alakult ki. (Zárójelben meg kell azonban jegyezni, hogy a bíróság gyakorlata szerint az anonim tanúk

vallomásának felhasználása a bírósági eljárás során a 6. cikk 1. bekezdése szempontjából is egyezményesértéshez vezethet, azaz nem feltétlenül csak a szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve keretei között vizsgálható.⁶⁷⁾ Általánosan uralkodó szabály, hogy „*ítéletet főszabály szerint nem lehet sem kizárólag, sem döntően anonim tanúk vallomására alapozni*”⁶⁸⁾, ezzel ugyanis – ahogyan azt kifejtette a bíróság a *Windisch v. Austria*-⁶⁹⁾, valamint a *Kostovski v. the Netherlands*-⁷⁰⁾ ügyekben – sérülne a hatékony védelemhez való jog. Utóbbi ügy abból a szempontból is érdekes, hogy a Nyugat-Európában leginkább inkvizitórius jegyeket magán viselőnek kikiáltott Hollandia⁷¹⁾ a *Kostovski*-döntés után módosította a jogszabályain. A módosítás lényege szerint a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban a nyomozási szakaszba valamelyik fél indítványára speciális bírósági eljárás beépítésére került sor, amelyben a bíró dönt arról, hogy indokolt-e a tanú személyazonosságának titokban tartása; igenlő válasz esetén az ő feladata lesz a tanú kihallgatása. A fegyverek egyenlőségének elve úgy jelenik meg a módosított szabályozásban, hogy a védelemnek joga van a tanúhoz írásban kérdéseket intézni és azt a bíró fogja szóban feltenni a tanúnak.⁷²⁾ E pozitív jogszabály módosításra a bíróság a *Doorson v. the Netherlands*-ügyben tért ki.⁷³⁾ Az EJEB esetjogában – az előbbieken részletezett egyszerű vagy más néven civil anonim tanúkhöz képest szigorúbb mércével – külön alcsoportot alkotnak a fedett nyomozó mint anonim tanú vallomásának felhasználásával meghozott ítéletek.⁷⁴⁾ A mérce szigorúsága tipikusan abban jelenik meg, hogy amíg az egyszerű tanúk esetében az vezet egyezményesértéshez, ha a terhelt elítélése teljes egészében vagy döntően anonim tanú vallomásán alapul, addig a fedett nyomozó anonim tanúnál – mint ahogyan azt a bíróság a *Lüdi v. Switzerland*-ügyben kifejtette – már az is egyezményesértéshez vezet, ha a fedett nyomozó (anonim tanú) írásbeli nyilatkozatát, jelentését úgy veszik figyelembe, hogy sem a terheltnek, sem a védőjének nincs lehetősége az anonim tanú vallomásában foglaltak megkérdőjelezésére.⁷⁵⁾

Összefoglalóan: az anonim tanúvallomásokra részben vagy egészben alapozott ítéleteket általában egyezményesértőnek találja a bíróság, feltéve, hogy a védelem oldala nem gyakorolhatta a konfrontáció jogát.⁷⁶⁾ Azonban ahogyan arra rámutatott az EJEB: „*A 6. cikk kifejezetten nem írja elő, hogy a tanúk érdekeire figyelemmel kell lenni [...] azonban ezeket az érdekeket az EJEE más szubsztantív cikkei védelemben részesítik. Így a büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az ne veszélyeztesse megfelelő indok nélkül (igazolhatatlanul) ezeknek az érdekeknek az érvényesülését. Ezért a fair eljárás elve esetenként*

azt kívánja meg, hogy megfelelő egyensúlyt teremtsenek a védelem érdekei és azoknak a tanúknak az érdekei között, akiket vallomástételre köteleznek.”⁷⁷ A konfrontáció joga tehát csak és kizárólag akkor korlátozható, és így a védelem korlátozása csak akkor igazolható, ha a tanú jogainak sérelme a konkrét ügygel összefüggésben valószínűsíthető⁷⁸, valamint általában véve igaz (azaz nemcsak az anonim tanúvallomásokra, hanem az EJEB elé tartozó első csoportos kérdésekre is), hogy „azokat a nehézségeket, amelyeket a konfrontációhoz való jog korlátozása okoz a védelemnek, az igazságszolgáltatásnak megfelelő eszközökkel kell ellensúlyoznia”⁷⁹. Az anonim tanúvallomásoknál ilyen megfelelő eszköznek minősülhet a holland jogból ismert anonim tanú nyomozási szakban való bírói kihallgatása.

Felvetődik végezetül a kérdés az első elem (a terhelő tanúk kikérdezési joga) kapcsán, hogy mikor és meddig lehet a konfrontáció hiányára hivatkozni. A bíróság a *Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*-ügyben implicite a rögtönösséget fogalmazta meg akkor amikor azt rögzítette: „nem ütközik az egyezménybe az, ha a védelem az adott tárgyaláson nem jelezte, hogy kérdéseket szeretne intézni a tanúkhöz, ehelyett a kifogását a keresztkérdés elmaradása miatt két tárgyalással később tette meg”⁸⁰.

A mentő tanúk jelenlétének és kikérdezésének kikényszerítési joga (második elem) kapcsán általában hangsúlyozza a bíróság, hogy nem feladata állást foglalni a nemzeti bíróságok előtt szereplő bizonyítékok úgynevezett relevanciája kérdésében. Azonban, ha indokolás nélkül történik meg a terhelt által kihallgatni kívánt tanúk megidézésének mellőzése, az nem egyeztethető össze a fegyverek egyenlőségének elvével.⁸¹ Ez történt például a *Vidal v. Belgium-ügyben*, ahol ráadásul az első fokon meghozott felmentő ítélet után kérte a védelem – a vádló fellebbezését követően – a mentő tanúk megidézését, akiket végül nem idéztek meg, és másodfokon bűnösséget megállapító ítélet született a terhelttel szemben.⁸²

A tanúk megjelenésének kikényszerítése és kikérdezése kapcsán biztosított egyenlő jogok („ugyanolyan feltételek mellett”) (harmadik elem) az ügyfél-egyenlőség terminológiáját juttatja kifejezésre.

A tágabb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve

Tágabb értelemben az elv a vád és védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerése, a jelenlét és a bizonyítás terén. Azaz a bíróság az egyezmény 6. cikk 1. bekezdése alapján foglalkozik azokkal a „fegyveregyen-

lőtlenségre” hivatkozó kérelmekkel, amelyek nem az egyezményi szóhasználat szűk értelmével [6. cikk 3. bekezdés d) pont] kapcsolatosak.⁸³

Az esetjog alapján olyan sérelmezett helyzetek teremtik meg az egyezményesértést és ezzel a fegyverek egyenlősége elvének csorbulását, mint amikor a kérelmezőnek csak rövid határidő áll rendelkezésére az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslat benyújtására, miközben az ügyészt semmilyen határidő nem köti⁸⁴, vagy hogy a védelemmel ellentétben a vád előre értesül az eljáró bíróság összetételéről.⁸⁵ Szintén a tágabb értelmezés alapján lehet megállapítani a fegyveregyenlőtlenséget akkor, amikor a védelem nem tekinthet be a vád anyagából egyes dokumentumokba, vagy nem kaphat a lényeges iratokból másolatokat.⁸⁶ Abszurdnak tűnik, de a bíróság esetjogában mégis előfordult, hogy a büntetőeljárásban a legfőbb ügyész (vád képviselője) és a legfelsőbb bíróság előadó bírója titkos levelezést folytatott az ügyben⁸⁷; vagy amikor a vád képviselője titkosan nyújtott be beadványt a bírósághoz, azaz úgy, hogy arról a védelem nem szerzett hivatalosan tudomást, és arra reagálni sem tudott.⁸⁸

Álláspontom szerint az előbbieket alapján a tágabb értelemben vizsgált (6. cikk 1. bekezdés) fegyverek egyenlőségét két csoportba lehet sorolni.

Egyfelől az egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, az alapján az indok alapján, hogy a 6. cikk 1. pontja szubszidiárius jellegű klauzula, azaz ha nincs olyan specifikus, a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában nevesített körülmény, elem, amelynek alapján az ügyet vizsgálni lehetne. Az imént hivatkozott esetek jó részt ebbe az alcsoportba sorolható be.

Másfelől az egyezmény 6. cikk 1. bekezdését megvalósító csoportba, ama indok alapján, hogy az eset komplex, a 6. cikk 2. és 3. bekezdését (esetleg annak több pontját) is érinti. Utóbbi alcsoport esetén további feltétel, hogy az egyes pontok önmagukban még nem lennének alkalmasak a 6. cikk sérelmének megállapításához. Nézetem szerint e csoport iskolapéldájaként lehet aposztrofálni a *Barbera, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*-ügyet, amelyben a terrorcselekmény elkövetésével gyanúsított kérelmezőket csak a „sorsdöntő” tárgyalás előtti éjszakán szállították át Barcelonából a hatszáz kilométerre fekvő Madridba, ami azzal járt, hogy a tárgyalás reggelén fizikailag és szellemileg egyaránt kimerültek voltak. Az ügyben további problémát okozott, hogy a bírósági tanács három tagjából kettőnek a személyét – köztük a tanács elnökét – a tárgyalás reggelén változtatták meg, ami nem adott lehetőséget arra, hogy a védelem ez ellen kifogást emeljen. Az ilyen előzmények után megtartott tárgyaláson a bíróság csak részben (vagy egyáltalán nem) foglalkozott a bizonyítási anyag döntő részével, rendkívül rövid tárgya-

lást követően hozott bűnösséget megállapító ítéletet, amelyet szintén sérelmezett a védelem oldala. Ezek az eljárási szabálysértések részint az egyezmény 6. cikk 2. bekezdés, részint a 3. bekezdés d) pontja fogalmi körébe tartoznak. A bíróság azonban egységesen a 6. cikk 1. bekezdése alapján úgy találta, hogy az említett szabálysértések együttes hatásukat tekintve az egyezmény megsértésével jártak.⁸⁹ Valójában az ügyben végül a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét mondta ki a bíróság azzal, hogy a fegyverek egyenlőségének elve is csorbult.⁹⁰

Zárógondolatok

A büntetőeljárásokban meg kell találni az *egyensúlyt* a bűnösök felelősségre vonása és az emberi jogok tiszteletben tartása között. Ez az egyensúly gyakorlatilag a tisztességes eljáráshoz való jogban kap értelmet. Az elven belül impliciten létező fegyverek egyenlőségének princípiuma szintén bír egyensúlyi funkcióval, feladata az eljárási egyensúly kialakítása a felek között.

Tanulmányomban bemutattam, hogy az említett egyensúly nem csak a büntetőeljárásokban követelmény [noha vitathatatlanul az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pont szövegezéséből azt a következtetést lehetne levonni], így kijelenthető, hogy *a fegyverek egyenlőségének elve nem csak a büntetőeljárásokban érvényesülő princípium, az a tágabb értelemben vett polgári eljárásokban is követelményként jelenik meg.*

Másodsorban a tisztességes eljárás hatókörének vizsgálatával azt is kifejtettem, hogy – a nyomozási szakaszban korlátozásokkal ugyan, de – *a büntetőeljárások valamennyi szakaszában érvényesülő elv a fegyverek egyenlőségének elve.*

Akár polgári-, akár büntetőügyekről legyen is szó, általában véve igaz az EJEB-döntések elemzésekor, hogy a bíróság nem a nemzeti jogrendszer esetleges hibáit vagy a jogalkalmazók által elkövetett jogsértéseket vizsgálja, hanem azt, hogy az adott tagállam hatóságai megsértették-e az egyezmény előírásait.⁹¹ Ezt tartottam szem előtt, amikor a büntetőeljárásokban vizsgáltam a fegyverek egyenlőségének elvét, és azon belül *szűkebb* értelemben csak az egyezmény 6. cikk 3. bekezdés hivatkozási alap szerinti, illetve *tágabb értelemben* az egyezmény 6. cikk 1. bekezdés hivatkozási alap szerinti csoportosítást létrehoztam a fegyveregyenlőség kapcsán. Legyen szó akár szűk, akár tág értelmű fegyveregyenlőségi elvről, valamennyi ügyben igaz tétel, hogy *„nem elegendő igazságot tenni, az igazságtétel látszatát is meg kell őrizni”*⁹².

LÁBJEGYZETEK

- 1 Vö. Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 48. o.
- 2 Ez legmarkánsabban a fogalom vizsgálatának perspektívájában jelenik meg, a fogalom alapvetően ugyanis a materiális (anyagi vagy objektív) és a processzuális (eljárás vagy alaki) igazság körül fogrog. Vö. Erdei Árpád: Az igazságon alapuló büntetőítélet ideálja és a valóság. In: Elek Balázs – Háger Tamás – Tóth Andrea Noémi (szerk.): Igazság, ideál, és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014, 75. o.
- 3 Małgorzata Wąsek-Wiaderek: The principle of “equality of arms” in criminal procedure under Article 6 of the European Convention on Human Rights and its functions in criminal justice of selected European countries. A comparative view. Leuven University Press, Leuven, 2000, p. 9.
- 4 Pataki and Dunshirn v. Austria (Application nos. 596/59 and 789/60), Judgment of 28 March 1963; Yearbook of the Convention, Vol. 6, 714.; John Graham Merrills: The development of international law by the European Court of Human Rights. Manchester University Press, Manchester, 1993, p. 185.
- 5 6/1998. (III. 1.) AB hat.; ABH 1998, 91., 93.
- 6 Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény.
- 7 Az elnevezési dilemmához lásd Gácsi Anett Erzsébet: Elmélkedések a fegyverek egyenlőségének elvéről. In: Gellén Klára (szerk.): Honori et Virtuti. Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 90–93. o.
- 8 Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve. HVG-ORAC, Budapest, 2011, 360. o.
- 9 Az első ügy – amelyben a bíróság kifejtette, hogy abban a családi jogi perben, amelyben az egyik peres félnek nem rendeltek ki jogi képviselőt rászorultsága ellenére sem, a 6. cikk 1. bekezdésébe ütközik – az Airey-ügy volt. Airey v. Ireland (Application no. 6289/73). Judgment of 9 October 1979., Series A no. 32.
- 10 Ez megjelenik a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Vö. 15/2002. (III. 29.) AB határozat.
- 11 Grád András – Weller Mónika: i. m. 258., 332. o.
- 12 A legjelentősebb határozatokat kiemelve: Hentrich v. France, Judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A.; Van Orshoven v. Belgium, Judgment of 25 June 1997, Reports 1997-III. 1039.; Werner v. Austria, Judgment of 24 November 1997, Reports 1997-VII. 2496.; Beer v. Austria (Application no. 30428/96), Judgment of 6 February 2001.; F. R. v. Switzerland (Application no. 37292/97), Judgment of 28 June 2001.; Ziegler v. Switzerland (Application no. 33499/96), Judgment of 21 February 2002. Milatová and Others v. the Czech Republic (Application no. 61811/00), Judgment of 21 June, 2005.; Moser v. Austria (Application no. 12643/02), Judgment of 21 September 2006.; Ferreira Alves v. Portugal (no. 3.) (Application no. 25053/05), Judgment of 21 June 2007.
- 13 Gregório de Andrade v. Portugal (Application no. 41537/02), Judgment of 14 November 2006. E témakörben hazánkkal szemben is született marasztaló döntés: APEH Üldözötteinek Szövetsége, Iványi, Róth and Szerdahelyi v. Hungary (Application no. 32367/96), Judgment of 5 October 2000.
- 14 Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands (Application no. 14448/88), Judgment of 27 October 1993. Series A no. 274.
- 15 Vö. Mantonavelli v. France, Judgment of 18 March 1997, Reports 1997-I., 424.; Cottin v. Belgium (Application no. 48386/99), Judgment of 2 June 2005.
- 16 Vö. Vermeulen v. Belgium, Judgment of 20 February 1996, Reports 1996-I. 196.; Maria-Louise Luyen v. France (Application no. 55929/00), Judgment of 5 July, 2005.
- 17 Stankiewicz v. Poland (Application no. 46917/99), Judgment of 6 April 2006.

- 18 A legjellegzetesebbeket kiemelve: *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, Judgment of 9 December 1994, Series A no. 301-B.; *Papageorgiou v. Greece*, Judgment of 22 October 1997, Reports 1997-VI. p. 2277.; *Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France* (Application nos. 24846/94; 34165/96-34173/96), Judgment of 28 October 1999.
- 19 Vö. *Hentrich v. France*, Judgment of 22 September 1994, Series A no. 296-A. A francia szakirodalom kiemelt figyelmet szentel ennek a kérdésnek, lásd Marie Masclat de Barbarin: *Du principe de l'égalité des armes à l'égalité des droits des parties en matière fiscale*. *Revue de la Recherche Juridique – Droit prosp ectif*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 2005, pp. 449–1461.
- 20 Vö. *Susanna Ros Westlund v. Iceland* (Application no. 42628/04.), Judgment of 6 December 2007.; *Vladimir Vasilyev v. Russia* (Application no. 28370/05), Judgment of 10 January 2012.
- 21 Erdei Árpád: *Tanok és tévtanok a büntetőeljárásban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 234. o.
- 22 Grád András – Weller Mónika: i. m. 353. o.
- 23 Francis Geoffrey Jacobs – Robin C. A. White: *The European Convention on Human Rights*. Clarendon Press, Oxford, 1975, p. 68.
- 24 Frédéric Sudre: *Droit européen et international des droits de l'homme*. Presses Universitaires de France, Paris, 2016, p. 338.; Elisa Toma: *The Principle of Equality of Arms – Part of the Right to a Fair Trial*. *Union of Jurists of Romania*, 8/2011., pp. 1–3.
- 25 Még akkor is igaz ez, ha a princípiumot tartalmazó 6. cikk 3. bekezdés d) pontját nézzük, amely „bűncselekménnyel gyanúsított személy” jogaként ismeri azt el. A magyar büntetőeljárás-jogi terminológia szerinti gyanúsítottat ebben az esetben valójában terheltként kell értelmezni, azaz a fegyverek egyenlőségének elve az egész büntetőeljárásban érvényesíthető.
- 26 Richard Clayton – Hugu Tomlinson: *The Law of Human Rights*. Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 636–637.; Ben Emmerson – Andrew Ashworth: *Human Rights and Criminal Justice*. Sweet & Maxwell, London, 2001, pp. 80–82. Az EJE a 'nyomós közérdek' doktrínáját alkalmazza ezen esetek vizsgálatára. Vö. *Atlan v. the United Kingdom* (Application no. 36533/97), Judgment of 19 June 2011. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából a védelemhez fűződő joggal összefüggésben pedig 8/2013. (III. 1.) AB hat.; ABH 2013, 391., 397.
- 27 A magyar büntetőeljárások nyomozási szakaszában megjelenő korlátozott fegyverek egyenlőségének elvét (a széles körű garanciális rendelkezésekkel) a védelemhez való jog szempontjából részletesen lásd Gácsi Anett Erzsébet: *A fegyverek egyenlősége elv összetett vizsgálata a (hatékony) védelemhez való jog és a bizonyítékok értékelése mátrixában*. In: Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): *Ad Valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2016, 75–90. o.
- 28 Grád András – Weller Mónika: i. m. 15., 26–27. o.
- 29 Uo. 360. o.
- 30 Bárd Károly: i. m. 209. o.
- 31 *Szwabowicz v. Sweden* (Application no. 434/58), 30 June 1959, Yearbook II, 535.
- 32 *Pataki and Dunshirn v. Austria* (Application nos. 596/59 and 789/60) 28 March 1963; Yearbook of the Convention, Vol. 6, 732.
- 33 Dobrocsi Szilvia: *A tisztességes eljárás elve mint a büntetőeljárás egyik alapvető követelménye*. *Collega*, 2005. április, 122. o.
- 34 *Ofner v. Austria* (Application no. 524/59), *Hopfinger v. Austria* (Application no. 617/59), report of the Commission of 23 November 1962. 6. Yearbook, pp. 680–706.
- 35 *Ofner v. Austria* (Application no. 524/59), *Hopfinger v. Austria* (Application no. 617/59), report of the Commission of 23 November 1962. 6. Yearbook, p. 704.
- 36 *Neumeister v. Austria*, Judgment of 27 June 1968, Series A no. 8.; Nagy Anita: *Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata II*. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXIII, 2015, 239. o.

- 37 Az EJEE 6. cikkének számos rendelkezése azt biztosítja, hogy a vádlott az ellene folytatott eljárást alakíthassa. Ez a peralakító pozíció jelenik meg a 6. cikk 3. bekezdés d) pontjában is. Bárd Károly: i. m. 210. o.
- 38 Grád András – Weller Mónika: i. m. 413. o.
- 39 Balliu v. Albania (Application no. 74727/01), Judgment of 16 June 2005.
- 40 Pullar v. the United Kingdom, Judgment of 10 June 1996, Reports 1996-III. p. 783.
- 41 Sadak and Others v. Turkey (Application nos. 29900/96; 29901/96; 29903/96), Judgment of 17 July 2001. A vád tanúhoz nem biztosított kérdezési joggal kapcsolatban Hulki Günes v. Turkey (Application no. 28490/95), Judgment of 19 June 2003.
- 42 Perna v. Italy (Application no. 48898/99.), Judgment of 25 July 2001.
- 43 Grád András – Weller Mónika: i. m. 412. o.
- 44 Vö. Lucá v. Italy (Application no. 33354/96), Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.; Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.
- 45 Ezzel ellentétesen: Rudnichenko v. Ukraine (Application no. 2775/07), Judgment of 11 July 2013.
- 46 Kostovski v. Netherlands, Judgment of 20 November 1989, Series A no. 166. Legújabbban a bíróság erre nézve egy ügynevezett háromlépcsős tesztet dolgozott ki: Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR 2011; Schatschaschwili v. Germany [GC], no. 9154/10, 15 December 2015.
- 47 Dowsett v. the United Kingdom (Application no. 39482/98), Judgment of 24 June 2003.
- 48 Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985, Series A no. 92.
- 49 Vö. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.
- 50 Lásd Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), Judgment of 4 November 2008.
- 51 Vö. Doorson v. the Netherlands, Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. p. 446.
- 52 A bizottság 1984. október 11-én elfogadott jelentéséhez fűzött különvélemény az Unterpertinger v. Austria-ügyben (Application no. 9120/80), Judgment of 11 October 1984. B-93.
- 53 Bárd Károly: i. m. 211. o. Az angol nyelvű szakirodalom a keresztkérdés egy esetének tekinti, vö. Małgorzata Wąsek-Wiaderek: i. m. 27–30. o.
- 54 Bárd Károly: i. m. 211. o.
- 55 Ha rendelkezésre állnak más bizonyítási eszközök és bizonyítékok is az ítélet alapjául, nem állapítható meg az egyezmény sérelme. Isgró v. Italy (Application no. 11339/85), Judgment of 19 February 1991., Series A no. 194-A.
- 56 A sértettek tanúvallomása vonatkozásában lásd Mayali v. France (Application no. 69116/01), Judgment of 14 June 2005; Bracci v. Italy (Application no. 36822/02), Judgment of 13 October 2005.
- 57 Delta v. France (Application no. 11444/85), Judgment of 19 December 1990., Series A no. 191-A.
- 58 Lucá v. Italy (Application no. 33354/96), Judgment of 27 February 2001.; Mild and Virtanen v. Finland (Application nos. 39481/98, 40227/98.), Judgment of 26 July 2005.; Balsán v. the Czech Republic (Application no. 1993/02.), Judgment of 18 July 2006.
- 59 Kaste and Mathisen v. Norway (Application nos. 18885/04, 21166/04), Judgment of 9 November 2006.
- 60 Unterpertinger v. Austria (Application no. 9120/80), Judgment of 20 November 1986., Series A no. 110.
- 61 Az ügyben azt is szükséges kiemelni, hogy mivel a bírósági szakra a terhelt és a bántalmazott élettársa kibékültek, maga a védelem oldala sem élt további bizonyítási lehetőségekkel. Asch v. Austria (Application no. 12398//86), Judgment of 26 April 1991., Series A no. 203.
- 62 Vö. A.M. v. Italy (Application no. 37019/97), Judgment of 14 December 1999.
- 63 P.S. v. Germany (Application no. 33900/96), Judgment of 20 December 2001.
- 64 Vö. S.N. v. Sweden (Application no. 34209/96), Judgment of 2 July 2002.

- 65 Grád András – Weller Mónika: i. m. 418. o.
- 66 Vö. Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 137. o.
- 67 Grád András – Weller Mónika: i. m. 369. o.; Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Application nos. 21363/93; 21364/93; 21427/93), Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II.
- 68 Grád András – Weller Mónika: i. m. 421. o.
- 69 Windisch v. Austria (Application no. 12489/86), Judgment of 27 September 1990, Series A-181.
- 70 Kostovski v. the Netherlands (Application no. 11454/85), Judgment of 20 November 1989, Series A no.166.
- 71 Fantoly Zsanett: i. m. 12. o.
- 72 Bárd Károly: i. m. 215. o.
- 73 Doorson v. Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II.
- 74 Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Application nos. 21363/93; 21364/93; 21427/93), Judgment of 23 April 1997, Reports 1997-II.
- 75 A teljesség kedvéért: az ügyben a beépített nyomozó írásbeli jelentésén túl a terhelt és a nyomozó között folytatott telefonbeszélgetést rögzítő hangszalagot is felhasználták. Lüdi v. Switzerland (Application no. 12433/86), Judgment of 15 June 1992, Series A-238.
- 76 Kivétel ez alól az az eset, amikor az ügyben nem perdöntő jelentőségű tanúkat a nyomozás során személyazonosságuk feltárása nélkül kihallgatják, és az iratokat az eljárás részévé teszik anélkül, hogy a terhelt kikérdezte volna őket, feltéve, hogy ezt a védelem maga sem kérte az eljárás folyamán. Brandstetter v. Austria, Judgment of 28 August 1991, Series A no. 211.
- 77 Doorson v. the Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. [70].
- 78 Andrew Asworth: Human Rights, Serious Crime and Criminal Procedure. Sweet & Maxwell, London, 2002, pp. 77–78.; valamint Krsaniki v. the Czech Republic (Application no. 51277/99), Judgment of 28 February 2006.
- 79 Doorson v. the Netherlands (Application no. 20524/92), Judgment of 26 March 1996, Reports 1996-II. [72].
- 80 Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (Application no. 47023/99), Judgment of 31 October 2001,
- 81 Bricmont v. Belgium (Application no. 10857/84), Judgment of 7 July 1989., Series A no. 158; Destrehem v. France (Application no. 56651/00), Judgment of 18 May 2004.; Bosisova v. Bulgaria (Application no. 56891/00), Judgment of 21 December 2006
- 82 Vidal v. Belgium (Application no. 12351/86), Judgment of 22 April 1992., Series A no. 235-B.
- 83 Grád András – Weller Mónika: i. m. 360. o.
- 84 Árnnyaltabban foglalkozik a témával Ben Naceur v. France (Application no. 63879/00), Judgment of 3 October 2006.
- 85 Kremzow v. Austria, Judgment of 21 September 1993, Series A no. 268-B.
- 86 Öcalan v. Turkey (Application no. 46221/99), Judgment of 12 March 2003.; Matyjek v. Poland (Application no. 38184/03), Judgment of 24 April 2007. Kifejezetten az egyezmény 5. cikk 4. bekezdésére hivatkozással: X. Y. v. Hungary (Application no. 43888/08), Judgment of 19 March 2013.; A. B. v. Hungary (Application no. 33292/09), Judgment of 16 April 2013.; Baksza v. Hungary (Application no. 59196/08), Judgment of 23 April 2013.
- 87 Josef Fischer v. Austria (Application no. 33382/96), Judgment of 17 January 2002.
- 88 Bulut v. Austria, Judgment of 22 February 1996, Reports 1996-II., p. 346.; Lanz v. Austria (Application no. 24430/94), Judgment of 31 January 2002.; Meftah and Others v. France (Application 32911/96, 35237/97, 34595/97), Judgment of 26 July 2002; Kabasakal and Atar v. Turkey (Application nos. 70084/01, 70085/1), Judgment of 19 September 2006.

- 89 Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain (Application no. 10590/83), Judgment of 6 December 1988, Series A no. 146.
- 90 Hasonló eljárási szabálysértések alapján döntött ugyanígy a bíróság a Gencer and Others v. Turkey-ügyben (Application no. 6291/02), Judgment of 21 December 2006.
- 91 Perez v. France (Application no. 47287/99), Judgment of 12 February 2004.
- 92 Delcourt v. Belgium, Judgment of 17 January 1970, Series A no. 11.